

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift

Citation: Kierkegaard, Søren: "Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 7*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Jette Knudsen; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2002 , s. I. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ae-txt-shoot-id5e0f59f8-feaa-40b9-b789-3ceb4af2be50.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 7

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

§ 3

Subjektivitetens enkelte Momenters Samtidighed i den eksisterende Subjektivitet; Samtidigheden som Modsætning til den speculative Proces

Lad nu Speculationen have Ret i at spotte over en saadan Tredeling som den, at Mennesket bestaaer af Sjel, Legeme og Aand; lad Speculationens Fortjeneste være at bestemme Mennesket som Aand, og indenfor denne udlægge Momenterne Sjel, Bevidsthed, Aand, som Udviklingstrin i det samme Subjekt¹ der udvikler sig for os: et andet Spørgsmaal er, om, hvis man, hvad kun altfor let kan skee, ligefrem overfører det Videnskabelige paa Existents, ikke afstedkommer en stor Forvirring. Videnskabeligt stiges der fra det Lavere til det Høiere, og det at tænke bliver det Høieste. I Verdenhistoriens Opfattelse stiges der fra det Lavere til det Høiere, Phantasien og Følelsens Stadier ere tilbagelagte, Tænkningens som det høieste er det sidste. Overalt vindes det som afgjort, at Tænkningen er det Høieste, Videnskaben vender sig mere og mere bort fra Existents primitive Indtryk, der er Intet at opleve, Intet at erfare, Alt er færdigt og Speculationens Opgave at rubricere, classificere, methodice ordne de enkelte Tankebestemmelser; man elsker ikke, troer ikke, handler ikke, men man veed hvad Elskov, hvad Tro er, og Spørgsmaalet er blot om Pladsen i Systemet: saaledes har Dominospilleren ogsaa Brikkerne liggende, og Spillet bestaaer i at sætte dem sammen. I 6000 Aar han man nu elsket, og Digterne besjunget Elskov, saa maa man da sagtens i det nittende Aarhundrede vide hvad Elskov er, og man har nu den Opgave at anvise den især Ægteskabet, Plads i Systemet; – thi Professoren selv gifter sig i Distraction. Politikere have gjort opmærksom paa, at tilsidst vil alle Krige ophøre, og Alt blive afgjort i Diplomaternes Kabinetter, der sidde og pointere Stridskræfterne o. s. v. – blot det ikke i Livet tilsidst bliver ligesaa, at man ophører at leve, medens Professorer og Privat-Docenter speculativt afgjøre de enkelte Momenters Forhold til det rene Menneske. Mig synes at som der selv i den blodigste Krigs Rædsler er noget Menneskeligt i Sammenligning med denne diplomatiske Stilhed, at der saaledes er noget Gysende, noget Forhexet i den Uddøethed, hvorved det virkelige Liv bliver en Skygge-Existents.

1. Hvilket er dette samme Subjekt? Dog vel ikke et enkelt eksisterende Menneske, men den abstrakte Bestemmelse af det rene Menneske. Andet kan Videnskaben ikke have med at gjøre, og har jo fuld Ret i at behandle dette; men ogsaa her spilles ofte nok med Ord. Det siges atter og atter, at Tænkningen bliver concret. Men hvorledes concret? Dog vel ikke i den Forstand, hvori man taler om et bestemt eksisterende Noget? Altsaa *indenfor* Bestemmelsen abstrakt bliver Tænkningen concret, c: den forbliver væsentligt abstrakt; thi Concretionen er at existere, og at existere svarer til det Enkelte, hvorfra Tænkningen seer bort. Qua Tænkner, kan det være ganske rigtigt at tænke det rene Menneske, men qua eksisterende Individ forbyder det Ethiske ham at glemme sig selv, at han er et eksisterende Menneske. Det Ethiske er saa langt fra at juble over en ny Tænkner mere, at det gjør ham ethisk ansvarlig for, om det er forsvarligt, at anvende Existentsen dertil, i samme Forstand som det Ethiske gjør enhver Anden ansvarlig for Livets Anvendelse, uden at lade sig blende af det løinefaldende.
(tilbage)

Videnskabeligt kan det see godt nok ud, at Tænkningen er det Høieste, verdenshistorisk ligesaa, at de tidligere Stadier ere tilbagelagte; men fødes der da i vor Tid en Generation af Individuer, der hverken have Phantasie eller Følelse, fødes man til at begynde med § 14 i Systemet? Lad os dog fremfor Alt ikke forvexle Menneske-Aandens verdenshistoriske Udvikling med de enkelte Individuer.

I Dyre-Verdenen forholder ligefrem det enkelte Dyr sig som Exemplar til Arten, participerer uden videre i Artens Udvikling, hvis man vil tale om en saadan. Naar en Faarerace f. Ex. forædles, saa fødes der nu forædlede Faar, fordi Exemplaret blot udtrykker Arten. Dog vel anderledes hvor et Individ, der er bestemt som Aand, forholder sig til Generationen. Eller antager man, at der af christelige Forældre uden videre fødes christelige Børn? Christendommen antager det idetmindste ikke; den antager tvertimod, at der af christelige Forældre fuldt saa vel som i Hedenskabet fødes syndige Børn. Eller vil Nogen antage, at man ved at være født af christelige Forældre er kommen Christendommen et eneste Skridt nærmere, end Den, der fødes af hedenske, naar, vel at mærke, ogsaa han oplæres i Christendommen? Og dog er det denne Forvirring, som den moderne Speculation, om ikke ligefremt forskylder, saa dog ofte nok foranlediger, at man uden videre (ligesom Dyre-Exemplaret forholder sig til Arten) lader Individet forholde sig til Menneske-Aandens Udvikling, som var Aands-Udvikling noget den ene Generation testamentarisk kunde disponere over i Faveur af den anden, som var Individerne ikke bestemte som Aand, men Generationen, hvilket baade er en Selv-Modsigtelse og en ethisk Afskyelighed. Aands-Udvikling er Selv-Virksomhed; det aandeligt udviklede Individ

tager i Døden sin Udvikling med sig; skal et følgende Individ opnaae den, maa det skee ved hans Selv-Virksomhed; han maa derfor Intet springe over. Nu det forstaaer sig, det er nemmere og lettere og wohlfeilere at vræle paa, at man er født i det speculative nittende Aarhundrede.

Forholdt Individet sig uden videre ligefrem til Menneske-Aandens Udvikling, saa vilde deraf følge, at der i hver Generation fødtes kun defecte Exemplarer af Mennesker. Men der er dog vel Forskjel paa en Generation af Mennesker og paa en Sildestime, skjøndt det nu er blevet saa fornemt at ville forlyste sig med Stimens Farvespil og lade haant om Individerne, som ikke er mere værd end Sild. Videnskabeligt og verdenshistorisk kan man maaskee være ligegyldig mod en saadan Indvending; men Ethiken burde dog vel ogsaa have en Stemme med i enhver Livs-Anskuelse. Dog Ethiken har man jo, som sagt, faaet puffet ud af Systemet, og i det Høieste faaet istedenfor den et Surrogat, der forvexler det Verdenshistoriske og det Individuelle, Tidens forvirrende vrælende Fordringer med Samvittighedens evige til Individet. Ethiken samler sig paa Individet, og ethisk forstaaet, er det ethvert Indvids Opgave at vorde et heelt Menneske, som det er Ethikens Forudsætning, at Enhver fødes i den Tilstand, at han kan blive det. Om Ingen naaer det, gjør Intet til Sagen; at Fordringen er der, er Hovedsagen; og om nok saa mange feige og maadelige og forblindede Individder sloge sig sammen om at opgive sig selv for en masse at blive Noget ved Hjælp af Generationen: Ethiken prutter ikke.

Videnskabeligt kan det jo være ganske rigtigt, og maaskee saa mesterligt, at jeg langtfra prætenderer at være en Bedømmende, det kan være ganske rigtigt, abstrakt-dialektisk i psykologisk Bestemmelse at stige fra det psykisk-somatiske til det Psychiske, til det Pneumatiske, men dette videnskabelige Udbytte maa dog ikke forstyrre Tilværelsen. I Existentsen er den abstrakte videnskabelige Bestemmelse af det at være Menneske Noget, som maaskee er højere end at være et enkelt eksisterende Menneske, men maaskee ogsaa lavere; men i ethvert Tilfælde er der i Existentsen lutter enkelte Mennesker. I Retning af Existents gaaer det derfor ikke an, at ene Differentserne hen mod det at tænke, thi den fremadskridende Methode svarer ikke til det at eksistere qua Menneske. I Existents gjelder det om at alle Momenter ere tilstede paa eengang. I Retning af Existents er Tænkning slet ikke højere end Phantasie og Følelse, men sideordnede. I Existents bliver Tænkningens Suprematie forvirrende. Naar man f. Ex. siger: Forventningen af en evig Salighed *hisset* er en Forestilling grundet i Forstandens endelige Reflexion, en Forestilling, som ikke kan holde sig for Tænkningen, ergo kan man vel tale derom i det populaire Foredrag for Eenfoldige, som aldrig komme ud over Forestillingens Sphære, men for den Tænkende er denne Adskillelse hævet: saa maa man svare: ganske rigtigt; for Tænkningen, den abstrakte Tænken, kan den ikke holde sig, men saa kan atter den abstrakte Tænken ikke holde igjen mod Existents; saasnaart jeg virkelig skal eksistere, saa er Adskillelsen der, og Existents-Conseqventsen af at hæve Adskillelsen er, som ovenfor blev viist, Selvmord. – Man siger Modsigelses-Grundsætningens Absolutthed er en Illusion, som forsvinder for Tænkningen. Rigtigt, men saa er Tænkningens Abstraktion igjen et Phantom, der forsvinder for Existentsens Virkelighed; thi Ophævelsen af Modsigelsens Grundsætning, hvis den skal være Noget og ikke være et litterairt Indfald i et eventyrligt Væsens Indbildning, betyder for en Eksisterende, at han selv har ophørt at eksistere. – Troen, siger man, er det Umiddelbare¹, det Umiddelbare ophæver Tænkningen. Abstrakt seer det godt nok ud, men jeg gad dog nok vide, hvordan en Eksisterende bar sig ad med at eksistere, naar han hævede hele sin Umiddelbarhed. Ikke uden Grund klager Frater Taciturnus over, at alle Mennesker skrive Bøger, hvori Umiddelbarheden hæves, medens Ingen ymter et Ord om, hvorledes man da saa bærer sig ad med at eksistere.

1. At denne Tale er noget af det meest Forvirrende i den nyere Speculation, har de pseudonyme Forfattere oftere paaviist. Vil man tale om en Umiddelbarhed der er hævet, saa maa dette være en æsthetisk-ethisk, og Troen selv være den nye Umiddelbarhed, der i Existents aldrig lader sig hæve, da den er det Høieste, og man, ved at hæve den, bliver til Nul og Nichts.
(tilbage)

Videnskaben ordner Subjektivitetens Momenter ind i en Viden om dem, og denne Viden er det Høieste, og al Viden en Ophævelse, en Tagen ud af Existents. I Existents gjelder dette ikke. Lader Tænkningen haant om Phantasien, saa lader Phantasien til Gjengjeld haant om Tænkningen, og ligesaa med Følelsen. Opgaven er ikke at hæve den ene paa den andens Bekostning, men Opgaven er Ligeligheden, Samtidigheden, og det Medium, hvori de enes, er i *at eksistere*.

Ved istedenfor den existentielle Samtidighed (som Opgave) at sætte den videnskabelige Proces forstyrres Livet. Selv i Henseende til de forskjellige Aldere, hvor det Successive saa tydeligt viser sig, gjelder det om Samtidighed som Opgave. Aandrigt kan man gjerne sige, at Verden, at Menneskeslægten er bleven ældre: men fødes derfor ikke Enhver som Barn? Og i Individet gjelder det om at forædle det Successive i Samtidigheden. At have været ung, saa være bleven ældre og saa endeligen døe, er en maadelig Existents, thi den Fortjeneste har Dyret ogsaa. Men at forene Livets Momenter i Samtidighed, det er netop Opgaven. Og saa maadelig en Existents det er, naar Manden har bortskaaret enhver Communication med Barndommen, og fragmentarisk er Mand, saa daarlig en Existents er det ogsaa, naar en Tænkende, der jo tillige er en Eksisterende, er gaaet fra Phantasie og Følelse, hvilket er ligesaa galt som at gaae fra

Forstanden.

Og dog er det dette man synes at ville. Man fortrænger og afskediger Poesien som et overvundet Moment, fordi Poesien nærmest svarer til Phantasien. I en videnskabelig Proces kan man gjerne ordne den som et overvundet Moment, men i Existentsen gjelder det, at saa længe der er et Menneske, der vil gjøre Fordring paa en menneskelig Existents, maa han bevare Poesien, og al hans Tænken maa ikke forstyrre ham Poesiens Tryllerie, men vel forskjønne det. Ligesaa med Religion. Religion er ikke i den Forstand noget for barnlige Sjele, at det skulde aflægges med Aarene, tvertimod er det en barnagtig Overtro paa Tænkningen at ville gjøre det. Det Sande er ikke høiere end det Gode og Skjønne, men det Sande og Gode og Skjønne tilhører væsentligen enhver menneskelig Existents, og enes for en Existerende ikke i at tænke det, men i at existere.

Men ligesom een Tidsalder gaaer med rund Hat, en anden med trekantet: saaledes vil ogsaa en Mode i Generationen lade et Menneske glemme den ethiske Fordring. At ethvert Menneske er noget eensidigt, veed jeg godt, og anseer det ikke for en Feil, men derimod er det en Feil, naar en Modesmag vil gjøre en Eensidighed til det Totale. Non omnes omnia possumus gjelder overalt i Livet, men derfor bør Opgaven ikke glemmes, og Eensidigheden deels opfattes ikke uden Veemod, deels resultere af en kraftig Beslutning, der hellere vil være Noget tilgavns end fuske i Alt. Enhver udmærket Individualitet har altid noget Eensidigt, og Eensidigheden kan netop være en indirecte Angivelse af hans virkelige Storhed, men Storheden selv er den ikke. Saa langt ere vi Mennesker fra at realisere Idealet, at Pladsen Nr. 2, den kraftige Eensidighed, noget nær er det Høieste, der naaes; men det maa dog aldrig glemmes, at det er Pladsen Nr. 2. Nu kunde man sige: men saa er jo denne Generation priselig, der saa eensidigen vil være tænkende og videnskabelig. Men dertil vilde jeg svare: dens Ulykke er ikke, at den er eensidig, men at den er abstrakt alsidig. Den Eensidige viser tydeligt og bestemt det fra sig, han ikke vil have, men den abstrakt Alsidige vil have Alt ved Hjælp af Tænkningens Eensidighed. En eensidig Troende vil f. Ex. Intet have med Tænkningen at gjøre; en eensidig Handlende vil Intet have med Videnskab at gjøre; men Tænkningens Eensidighed frembringer et Skin af at have Alt, en saadan Eensidig har Troen, har Lidenskab som overvundet Moment, saa siger han – og Intet er lettere at sige.